SCIENCE CONNECTS PEOPLE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF

2026 / No. 1(2)

Contemporary Pedagogical and Philological Research

O‘ZBEK TILIGA O‘ZLASHAYOTGAN INGLIZCHA TERMINLARNI TARJIMA QILISH VA ME’YORLASHTIRISHNING LINGVISTIK ASOSLARI

Nimatova A’loxon Boxodir qizi

TAFU, Tarix va filologiya fakulteti,

1 bosqich talabasi

E-mail: aloxonnimatova@gmail.com

Ilmiy rahbar: Muminova Nasiba Solijon qizi,

TAFU, Xorijiy til va adabiyoti kafedrasi f.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek tilida ingliz tilidan o‘zlashayotgan terminlarning tarjimasi, grammatik moslashuvi va me’yoriy shaklini belgilash bilan bog‘liq muammolar o‘rganiladi. Tadqiqotda o‘zlashma terminlarni qabul qilish jarayoniga faqat leksik boyish hodisasi sifatida emas, balki tilning ichki grammatik va semantik qonuniyatlari bilan bog‘liq murakkab lingvistik jarayon sifatida yondashiladi. Xususan, terminlarning o‘zbek tilidagi muqobilini tanlash, xalqaro shaklni saqlash zarurati, bir tushunchaning bir nechta variantda qo‘llanishi hamda inglizcha birliklarning o‘zbekcha qo‘shimchalar bilan birikishi tahlil qilinadi. Shuningdek, terminologik me’yorlarni shakllantirishda elektron lug‘atlar, sohaviy korpuslar va lingvistik ekspertizadan foydalanish imkoniyatlari asoslanadi.

Kalit so‘zlar: o‘zlashma so‘zlar, inglizcha terminlar, o‘zbek terminologiyasi, lingvistik moslashuv, semantik ekvivalent, terminologik me’yor, kalkalash, morfologik integratsiya, leksik variantlilik.

Abstract. This article examines the translation of English loanwords into modern Uzbek, their grammatical adaptation, and the challenges of terminological standardization. It analyzes the selection of Uzbek equivalents, the preservation of international forms, lexical variation, and the integration of English terms with Uzbek

suffixes. It also highlights the role of electronic dictionaries, specialized corpora, and linguistic expertise in establishing consistent terminological norms.

Keywords: loanwords, English terms, Uzbek terminology, linguistic adaptation, semantic equivalent, terminological standardization, calquing, morphological integration, lexical variation.

Kirish

Tilning lug‘at tarkibi jamiyatdagi ilmiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlarga bevosita munosabat bildiradigan dinamik tizim hisoblanadi. Yangi texnologiyalar, ishlab chiqarish usullari va ijtimoiy munosabatlarning paydo bo‘lishi natijasida tilga ilgari mavjud bo‘lmagan tushunchalarni ifodalovchi yangi birliklar kirib keladi. Ayniqsa, hozirgi davrda ingliz tilining xalqaro ilmiy va texnologik muloqotdagi mavqeyi boshqa tillarning terminologik tizimiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

O‘zbek tilida ham ushbu jarayon yaqqol kuzatiladi. Xususan, iqtisodiyot, axborot texnologiyalari, ta’lim va biznes sohalarida startup, marketing, outsourcing, feedback, deadline, interface, branding kabi birliklardan foydalanish kengaymoqda. Biroq yangi terminlarning amaliyotga tez kirib kelishi ularning tarjimasi va yozilishida bir xillikni ta’minlash masalasini murakkablashtirmoqda. Mazkur holatning o‘ziga xos jihati shundaki, terminni boshqa tildan qabul qilish bilan uning milliy til tizimiga to‘liq moslashuvi bir xil jarayon emas. Birlik dastlab xorijiy shaklda qo‘llanishi, keyinchalik fonetik va grammatik jihatdan moslashishi, ayrim hollarda esa uning o‘rniga milliy muqobil shakllanishi mumkin.

E. Haugen til o‘zlashuvini tillararo aloqalar va ikki tilli so‘zlovchilarning nutqiy faoliyati bilan bog‘liq hodisa sifatida o‘rgangan. Uning fikrlari o‘zlashma birliklarning yangi til tizimiga kirib kelishini faqat so‘z almashinuvi emas, balki murakkab lingvistik moslashuv jarayoni sifatida tushunishga imkon beradi [1].

M. T. Cabré esa terminologik faoliyatda tushuncha, uning ta’rifi va nomlanishi o‘rtasidagi munosabatlarga alohida e’tibor qaratadi [2]. Ushbu nazariy yondashuvdan

kelib chiqib, inglizcha terminlarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda ularning tashqi shaklini emas, balki ifodalayotgan maxsus tushunchasini asosiy mezon sifatida olish lozim. Maqolaning maqsadi inglizcha terminlarning o‘zbek tiliga o‘zlashishida yuzaga keladigan tarjimaviy va me’yoriy muammolarni aniqlash, ularning lingvistik xususiyatlarini tahlil qilish hamda terminologik tizimni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

O‘zlashma terminlarning paydo bo‘lishi tilning tashqi omillar ta’sirida rivojlanish shakllaridan biridir. Bunda yangi so‘zlar bilan birga ilgari mavjud bo‘lmagan tushunchalar ham tilga kirib keladi. Shu sababli o‘zlashma terminlarni o‘rganishda ularning kelib chiqishi bilan bir qatorda, yangi til muhitida qanday vazifa bajarayotganini aniqlash ham muhimdir. I. Kuchkarovning ingliz tilidan o‘zbek tiliga kirgan birliklarga bag‘ishlangan tadqiqotida o‘zlashmalarning fonetik, morfologik va semantik moslashuvi tarixiy davrlar bilan bog‘liq holda tahlil qilingan. Muallif mustaqillikdan keyingi davrda ingliz tilidan bevosita o‘zlashish jarayoni faollashganiga e’tibor qaratadi [3]. Hozirgi terminologik jarayonni kuzatish asosida inglizcha birliklarning o‘zbek tiliga kirib kelishida uchta holatni farqlash mumkin.

Birinchi holatda termin xalqaro shakliga yaqin ko‘rinishda qabul qilinadi. Masalan, marketing, internet, interfeys kabi birliklar o‘zbek tilidagi kasbiy muloqotda keng qo‘llanadi. Bunday vaziyatda asosiy vazifa terminning imloviy va grammatik shaklini milliy til me’yorlariga moslashtirishdan iborat.

Ikkinchi holatda xorijiy terminning mazmuni o‘zbek tilidagi mavjud so‘z va birikmalar orqali ifodalanadi. Masalan, deadline tushunchasi «oxirgi muddat», database esa «ma’lumotlar bazasi» shaklida berilishi mumkin. Bunda terminning xalqaro shaklini saqlash emas, uning mazmunini aniq yetkazish ustuvor hisoblanadi.

Uchinchi holatda terminning xorijiy shakli bilan milliy muqobili parallel ishlatiladi. Masalan, feedback va «fikr-mulohaza», startup va «yangi biznes loyihasi» kabi birliklar turli kommunikativ vaziyatlarda uchraydi.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Mazkur uch holat terminlarni o‘zlashtirishda yagona tarjima usulidan foydalanish mumkin emasligini ko‘rsatadi. Har bir birlikning qo‘llanish sohasi, mazmuniy chegarasi va xalqaro terminologik tizimdagi o‘rni alohida baholanishi kerak.

Inglizcha terminlarni o‘zbek tiliga o‘girishda eng murakkab masalalardan biri semantik ekvivalentni to‘g‘ri tanlashdir. Oddiy leksik tarjimada so‘zning umumiy ma’nosini yetkazish yetarli bo‘lishi mumkin. Terminologik tarjimada esa tushunchaning muhim belgilari va sohaga xos mazmuni ham saqlanishi lozim. Masalan, management va administration terminlari ayrim matnlarda bir xil «boshqaruv» shaklida tarjima qilinadi. Biroq ular o‘rtasida mazmuniy farqlar mavjud. Management ko‘proq tashkilot faoliyatini rejalashtirish, resurslarni boshqarish va qaror qabul qilish jarayonlarini qamrab olsa, administration ma’muriy va tashkiliy boshqaruv bilan bog‘liq vazifalarni ifodalashi mumkin. Demak, ularni barcha kontekstlarda bitta muqobil bilan almashtirish ilmiy aniqlikni pasaytiradi. Yana bir misol sifatida feedback terminini ko‘rib chiqish mumkin. Ta’lim jarayonida ushbu birlik talabaning faoliyati yuzasidan beriladigan baholovchi fikr va tavsiyalarni ifodalashi mumkin. Texnik tizimlarda esa u tizim natijasining qayta kiruvchi ta’sirini anglatadi. Shuning uchun birinchi holatda «fikr-mulohaza», ikkinchi holatda «qayta aloqa» shaklidan foydalanish mazmunan aniqroq bo‘ladi.

Outsourcing terminida ham shunday vaziyat kuzatiladi. Uni «tashqi xizmat» deb tarjima qilish tushunchaning barcha xususiyatlarini ochib bermaydi. Chunki mazkur termin tashkilotning muayyan vazifalarini tashqi ijrochiga shartnoma asosida topshirish faoliyatini anglatadi. Shu sababli dastlabki qo‘llanishda terminning izohli ta’rifini berish maqsadga muvofiq. Ushbu misollar terminologik tarjimada so‘zlar o‘rtasidagi lug‘aviy yaqinlikning o‘zi yetarli emasligini ko‘rsatadi. Tarjima jarayonida tushunchaning sohaga tegishliligi, funksional vazifasi va kontekstual mazmuni birgalikda hisobga olinishi lozim.

Ingliz tilidan o‘zbek tiliga kirib kelgan terminlarning keyingi rivojlanish bosqichi ularning milliy tilning grammatik tizimiga moslashuvi bilan bog‘liq. O‘zbek tilining agglutinativ xususiyati sababli o‘zlashma birliklar ham o‘zbekcha qo‘shimchalarni qabul qilib, turli grammatik shakllarda qo‘llanadi. Masalan, «marketing» terminining «marketingni», «marketingga», «marketingning» shakllarida ishlatilishi uning o‘zbek tilidagi kelishik tizimiga moslashganini ko‘rsatadi. Xuddi shuningdek, «startaplar», «brendning», «onlayn xizmatlar» kabi birikmalarda ham xorijiy birliklar o‘zbekcha grammatik vositalar bilan birikmoqda.

Sh. Yoqubjonova va N. Yoqubjonova tomonidan olib borilgan tadqiqotda inglizcha o‘zlashmalarning o‘zbek tilidagi real internet matnlari asosida morfologik integratsiyasi o‘rganilgan. Mualliflar o‘zlashma birliklarning ko‘plik va kelishik qo‘shimchalarini qabul qilish holatlarini tahlil qilganlar [4]. Ushbu tadqiqot o‘zlashma so‘zlarning o‘zbek tili grammatik tizimiga moslashishi amaliy nutqda ham kuzatilishini ko‘rsatadi. Biroq grammatik moslashuvning mavjudligi terminning imloviy shakli to‘liq me’yorlashganini anglatmaydi. Ayrim birliklarning asl inglizcha yozilishi, talaffuzga moslashgan shakli yoki o‘zbekcha grafik ko‘rinishi turli matnlarda parallel uchrashi mumkin. Masalan, online/onlayn, startup/start-up/startap, content/kontent shakllarining qo‘llanishi yagona yozuv me’yoriga ehtiyoj mavjudligini ko‘rsatadi. Bu yerda muhim vazifa barcha xorijiy so‘zlarni sun’iy ravishda o‘zbekchalashtirish emas, balki ularni qabul qilishning aniq mezonlarini belgilashdir. Bunda terminning xalqaro qo‘llanishi, o‘zbekcha muqobilining mavjudligi, talaffuz qulayligi va yozuv tizimiga mosligi birgalikda baholanishi kerak.

Terminologik me’yorlashtirish muayyan sohada bir tushunchaning aniq va izchil nomlanishini ta’minlashga qaratilgan jarayondir. Uning asosiy vazifasi mavjud terminlarni tartibga solish, mazmuniy noaniqliklarni kamaytirish va mutaxassislar o‘rtasidagi ilmiy muloqotning aniqligini oshirishdan iborat. Xalqaro terminologik faoliyatda ISO 704:2022 standartida tushunchalarni tahlil qilish, ta’riflash va ularga

nom berishning umumiy tamoyillari belgilangan [5]. Ushbu standart terminologiyani ishlab chiqishda tushuncha va uning nomlanishi o‘rtasidagi munosabatni izchil tashkil etish zarurligini asoslaydi. Mazkur tamoyillarni o‘zbek terminologiyasiga tatbiq etishda quyidagi amaliy mexanizmlardan foydalanish mumkin.

Birinchidan, terminologik ekspertiza. Yangi terminni muomalaga kiritishdan oldin uning mazmuni, mavjud muqobillari va tegishli sohadagi qo‘llanishini mutaxassislar ishtirokida baholash zarur.

Ikkinchidan, elektron terminologik bazani shakllantirish. Bunday bazada inglizcha termin, tavsiya etilgan o‘zbekcha muqobil, izoh, sohaviy mansublik, imlo shakli va qo‘llanish misollari birgalikda berilishi lozim.

Uchinchidan, terminlarning real qo‘llanishini o‘rganish. Ilmiy maqolalar, darsliklar, rasmiy hujjatlar va internet materiallari asosida terminlarning qanday shakllarda ishlatilayotganini aniqlash me’yorlashtirish qarorlarini dalillar bilan asoslashga yordam beradi.

To‘rtinchidan, sohaviy yondashuvni kuchaytirish. Bir terminning iqtisodiyot, texnologiya va ta’lim sohalarida turlicha mazmun kasb etishi mumkinligi sababli uning muqobili umumiy tarjimadan emas, tegishli soha kontekstidan kelib chiqib belgilanmog‘i kerak.

Beshinchidan, tavsiya etilgan terminlarning amaliyotga joriy etilishini kuzatish. Lug‘at yoki standartda belgilangan shaklning real ilmiy va kasbiy muloqotda qo‘llanishi muntazam tahlil qilinishi zarur.

Terminologik me’yorlashtirishning eng samarali modeli uch bosqichni qamrab olishi kerak: dastlab tushuncha va uning semantik chegaralari aniqlanadi, keyin lingvistik jihatdan maqbul nom tanlanadi, so‘ng ushbu nomning yozilishi va qo‘llanishi elektron bazada qayd etiladi. Bunday yondashuv terminologik qarorlarni tasodifiy tarjima variantlariga emas, ilmiy tahlilga asoslash imkonini beradi.

Xulosa

Inglizcha terminlarning o‘zbek tiliga o‘zlashishi zamonaviy til taraqqiyotining tabiiy jarayoni bo‘lib, uning natijalari milliy tilning lug‘at boyligi va ilmiy ifoda imkoniyatlariga ta’sir ko‘rsatmoqda. Biroq yangi birliklarning tez tarqalishi ularni tarjima qilish, grammatik jihatdan moslashtirish va me’yoriy shaklini belgilashda muayyan muammolarni yuzaga keltirmoqda.

O‘tkazilgan lingvistik tahlil asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Inglizcha terminlarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda asosiy mezon so‘zning tashqi shakli emas, balki ifodalayotgan tushunchasining semantik aniqligi bo‘lishi lozim.

2. Xalqaro terminni saqlash, kalkalash yoki tavsifiy tarjima usulini tanlash terminning sohaga xos mazmuni va mavjud milliy muqobillariga bog‘liq.

3. O‘zlashma terminlarning o‘zbekcha qo‘shimchalarni qabul qilishi ularning grammatik tizimga integratsiyalashuvini ko‘rsatadi, biroq imloviy me’yorni alohida tartibga solish talab etiladi.

4. Bir tushunchaning turli shakllarda qo‘llanishini kamaytirish uchun terminologik ekspertiza va elektron ma’lumotlar bazalarini rivojlantirish zarur.

5. Terminlarni me’yorlashtirishda tilshunoslar, tarjimonlar va soha mutaxassislarining hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, inglizcha terminlarni o‘zbek tiliga o‘zlashtirishda milliy tilning ichki imkoniyatlarini saqlash va xalqaro ilmiy terminologiya bilan uyg‘unlikni ta’minlash o‘zaro bog‘liq vazifalardir. Ularni ilmiy asosda hal etish o‘zbek tilining zamonaviy fan, ta’lim va texnologiyalar sohasidagi ifoda imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 248 p. https://doi.org/10.1075/tlrp.1.

2. Haugen, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing. Language, 26(2), 210–231.

3. Kuchkarov, I. (2025). The Entry of Words from English into Uzbek and Their Adaptation. O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari, 1(1.12.1), 271–273. https://doi.org/10.69617/nuuz.v1i1.12.1.10431.

4. Yoqubjonova, Sh., & Yoqubjonova, N. (2025). The Morphological Integration of English Loanwords in Uzbek. Oriental Journal of Philology, 5(4), 112–119. https://doi.org/10.37547/supsci-ojp-05-04-14.

5. Suyarova, N. (2026). Terminology in English and Uzbekistan Linguistics: Principles and Problems. Acta NUUz, 1(1.1), 325–327. https://doi.org/10.69617/nuuz.v1i1.1.10808.

6. International Organization for Standardization. (2022). ISO 704:2022. Terminology Work — Principles and Methods. Geneva: ISO.